

jó öreg kocsmáros» életfilozófiájával is homlokegyenest ellenkezik.

Kár, hogy amikor Apáthy megadja a végső jelt a függöny széthúzására, előzőleg csak a darab értékeit regisztrálja s bár a hiányosságokat is — mint mondja — észrevette, azok feltárására nem vállalkozik. Pedig egy értékes mű elbírná a bírálatot is, s kire hruhatott volna a hibák kibányászása inkább, mint a rendezőre, akinek ezek első-sorban okoznak problémát.

Rendező és szerző összefogása sem volt képes a darab bizonyos hiányosságait feledtetni. Az a »patikamérleg«, amelynek pontosságához mindaddig nem fért kétség, az ellenség erőviszonyainak lemerésekor bizonytalankodni kezd, hol jobbra, hol balra billen, hol túl sokat ad, hol keveset. Az ellenség ábrázolásával kapcsolatos mértéktartás határainak eltolása nemegyszer épp az író által célzott eredmények leszűkítésére vezet, mint Koren rektor esetében is.

Amíg a tanítómester lábfürdő-jelenetéhez, ehhez a szatirikus műfajból a burleszkbe átcsapó momentumhoz érünk, az arányokkal nincsen baj. A kegyetlen zsarnok állandóan útszere emelt kezében a biblia épp úgy blaszfémiaiaként hat, mint a hangzatos pedagógiai elvek; a gyöngébbek elnyomása pedig mindannyiszor az erősek előtti talpnyaló hajbókolás velejárója. Azonban az ájultozó és a forró lábfürdőből ki-be ugráló férfiú, akinek »lábacskáit« szerető feleség és még gyöngédebb anyós gondozza, egyszerre megszűnik félelmetes lenni, s láttára már csak rekeszizmok szorul össze és nem az öklünk: az ellenfél egyszerre jelentéktelenné válik, méltatlanná arra, hogy Sándor felvegye vele a küzdelmet. Ezért kell azután az írónak a következőkben eltúlozni a drámai kulminációt előidéző eseményeket. Ezért nem elégedhetik meg Petőfi szobafogságra ítélésével, ezért cipelteti éjnek idején két markos hajdúval a mosókonyhába, mely semmivel sem fejezi ki jobban a szabadságvesztés tényét, mint a bezárt szoba.

Valószínű, az író a kalandosság-keresés is vezette: nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a darab az ifjúságnak szól. Néhol azonban a kalandosság a valóság

rovására megy. Pl. Emmi ládába bújtatása nem járul hozzá a jólnevelt úrilány jellemének megértéséhez (nem is beszélve arról, hogy egy tizennégyéves hajadon abban a korban már eladó lánynak számított, akitől később Sándor épp úri páváskodása miatt fordul el).

A mellékalakok jellemalakítása, a konfliktus kiélezése körüli hiányosságok ellenére, a legnagyobb írói körültekintést követelő feladat: a főhős megformálása maradéktalanul sikerült Fűsinek.

Ami kevésbé sikerült — s ez mai irodalmunk gyakori hibája — az ellenséges tábor erőviszonyainak helyes felmérése. Az utókor, a történelmi igazság a feltörekvő új pártján van, mégis, ha a »régí, a tunya, az önző, a gonosz« erejét és hatókörét nem valószerűen — akár eltúlozva, akár lecsökkentve ábrázoljuk, — a történelmet hamisítjuk meg s a győztes új erő győzelmének értékét tesszük problematikusá. Fűsi »patikamérlege« itt billent egy kissé félre s az eredmény: amit a mű nyert a szórakoztatásnak tett engedmények révén, azt elvesztette a realitásnak, a történelmi hűségnek kijáró vámon. Pedig amilyen tehetséges író Fűsi, minden veszteség nélkül is révbejuthatott volna.

A mű főértékét, Petőfi jellemének reális megformálását, még inkább kiemeli a korabeli nyelvezet hangulatát felidéző, szárnyaló, helyenként a költő ismert sorait szervesen beillesztő dikció s helyénvalónak tartjuk Koren olykor esetén szójátékait is, melyek a tanári tudakosság nyelvésség tételén túlmenően, az ifjúság nevelőművelő szándékainak helyességét is kidomborítják. Néhol azonban — ép Korennál — kifogásolható a mondanivaló jelentőségének pusztán hangeffektusokkal és gyakran ismétlődő gesztusokkal való behelyettesítése, melyek nemegyszer az invenció-szegénység látszatát keltik.

Végső fokon Fűsi József darabja épp a már említett pozitív értékei alapján, jelentős színmű, s méltán tekinthetjük nevelőmunkánk s általában a hazafias nevelés egyik értékes eszközének.

Fodor Ilona

ANATOLE FRANCE: LUDLÁB KIRÁLYNŐ

Ford: Vas István, Szépirodalmi Könyvkiadó Bp.

Anatole France-ot nem szükséges bemutatni a magyar olvasó előtt: több mint fél évszázad óta a leginkább honossá vált nyugati írók egyike. »Anatole France belső emberünk nekünk, negyven-ötven közt járó mai intellektuálisoknak« — írja már 1914 tavaszán Ignotus. A kiadások tükrében

az 1912 és 1926 közötti időszakra tudjuk tenni népszerűségének delelőjét: 15 év alatt kerek 100 kiadás tanúskodik erről Ritka megbecsülés — de nem sajátos magyar jelenség. »Halálakor — írja visszaemlékezésében egyik legjobb ismerője, Brandes — az összes kritikusok szinte egyértelműen

benne látták a legnagyobb íróművészt, aki harminc-negyven éve e bolygón élt.»

Ez az óriási népszerűség ma már kissé elmosódó emlékként él az idősebb nemzedékben és gyakran érthetetlen rejtélyként mered az ijjab olvasók elé.

A harminc éve halott író művének hazai életében bizonyára sorsfordulót jelentenek az elmúlt évek, amikor a Szépirodalmi Könyvkiadó új fordításban és korszerű bevezetéssel egymásután 3 kötetben kiemelkedő France-regényeket és -elbeszéléseket jelentetett meg. Az első kötet, még 1953-ban, France legnagyobb tettetét, a »Jelenkori történetet« hozta; ugyanennek az évnek a végén kaptuk kézhez a »Lúdláb királynőt«, hozzácsatolva »Nyársforgató Jakab meséit«; végül az 1954-ben megjelent harmadik kötet Crainquesbille-t és France legjobb elbeszéléseit tartalmazta.

A »Lúdláb királynő« úgy él képzeletünkben, mint az irónia mesterének legjellegzetesebb alkotása: a szerző életbölcseiségének hangtadó főhős fanatizmus-ellenesége és hitromboló ingyen fideizmusa, a francia irodalmi hagyomány kincseinek, elsősorban a Voltaire-i filozófiai regény levegőjének továbbélése, feloldódása a számtalan korabeli hiteles forrásra visszavezethető elbeszélésben, a kor szellemi képzetét megtestesítő mellékszereplők, a könyvekkel, könyvtári munkával kapcsolatos részletek, melyeket kedves líraiság és megbocsátó irónia hat át, a gyakran fellobbanó érzékiség, a kristálytisztá, kimért, elegáns elbeszélő stílus, melyen a »múltak illata« leng — France modorának mással össze nem téveszthető elemei.

De a »Lúdláb királynőnek« olyan vonásai is vannak, amelyek bizonyos fokig kiemelik a többi France-regény közül: először is ebben a regényben teremtette meg France a derék Coignard abbé alakját, aki borvirágos arcával, terebélyes alakjával, megbocsátó mosolyával, csak önmagának ártó emberi gyöngeségeivel, a könyvek rajongó szeretetével és józan filozófiájával immár bevonult a regényhősök Pantheonjába.

Aztán ez a mű igazán *regény*: fordulatos, eseményekben gazdag cselekménye van, s a kalandok sora, bár másodrendű a mondánivaló szempontjából s látszólag a véletlen irányítja, olyan keretet ad, amely megintgatja hitünket egyes kritikuskor tanításában, hogy France nem tud szerkeszteni. (Nem is beszélve egyfajta belső szerkezetről, amit a gondolat egysége ad.) Azt is mondják France-ról, hogy nem tud jellemeket alkotni, mindig önmagát adja — nos, a »Lúdláb királynő« eleven alakjaival ezen a téren is cáfolata lehet e műértő előítéletnek. És nem paradoxon, hogy ez az irónikus mű a leg-

építőbb regények egyike: a fanatizmus, önzés, korlátoltság bátor kipellengeezése, derűs, bizakodó hangulata, józú humora teszi azzá.

A regény részletes ismertetését szinte feleslegesnek érezzük; nemcsak azért, mert Coignard abbé régi jó ismerőse olvasóközönségünknek (1932-ben már ötödik kiadását éri meg a regény régi, Salgó Ernő-féle fordítása), hanem azért is, mert az új fordító, Vas István, kitűnő előszóval készíti elő az olvasót a művel való találkozásra. Különösen jólesett Vas István előszavának nyomában az elején található hangulatos leírás, amit a régi párizsi pecsenyesütő konyhákról (maga alkotta műszavával: *pecsenyekonyhákról*) és azok vendégi köréről ad: mielőtt a szereplőkkel találkoznék, az olvasónak már képe van arról a környezetről, amelyben mozognak.

Az előszó további részeiben Vas István vázlatos képet rajzol France pályakezdetéről, megmagyarázza fejlődését a parnaszista jelentéktelenségtől a »Lúdláb királynő« harcos hangjág, kiemelve valóságérzékét és fokozatos szembefordulását a század végén feltörő vallásos áramlattal; végül a »Lúdláb királynő«-ből kiindulva néhány olyan kérdést vet fel, amely lényeges France írói magatartásának megítélése szempontjából: források és eredetiség, a regény típusai, a »történelmi színkeverés«, a France-i derű, a szkepticizmus jelentése, az ellentmondások forrása és értelme.

Nem lehetett célja az előszónak, hogy filológiai pontossággal tüntesse fel a regény minden forrását, bár általában utal rájuk; de tanulságképpen — hiszen mai magyar irodalmunknak is egyik központi problémája a nemzeti hagyományok felhasználása — megemlíthetjük, hogy nemcsak a XVIII. századi források köre igen bő (a felsoroltak mellett szóba került Bayle, Les Sage és a »Jacques -le Fataliste« Diderot-ja, hogy ne beszéljünk a kisebb jelentőségűekről, a mágia-irodalomról és a korabeli chansonokról), hanem a régebbi francia hagyomány is tovább él benne: egy epizódban La Fontaine-elbeszélés, filozófiájában Montaigne bölcseisége, stílusában pedig Rabelais jellegzetes, burleszk hatású halmozásaival, pontoskodásával és irónikus fordulataival. (Példa: 37.1. 15.-28. sor, 253. 1. 8.—15. sor.) Jérôme Coignard személyében Villon, Pascal és Prévost abbé emlékeit vélte lefedezni a kritika.

Vas István a mű antiklerikális-vallásellenes vonatkozásait emeli ki — az az érzésünk, nem ártana, ha az olvasóközönség ennél sokoldalúbban értelmezhetné France-ot. Példaképpen csupán egy kis részletet szeretnék bemutatni a regény szövegéből,

mely jellemző a France-i iróniára és a párbeszédnek szerkesztésének sajátos módszerére. Coignard abbé istent bizonyító okoskodására így felel egy helyütt d'Anquetil úr, a léha, iatal nemes: »Abbé, maga mulatságos szofista. Ma már tudjuk, hogy a világ merő véletlen műve, és nem szabad gondviselésről beszélni azóta, mióta a fizikusok latcsövükön keresztül szárnyas békákat láttak a holdban.«

Az irónia itt először is a beszélőt találja, s a részlet jó példája annak, hogyan tud France a stílussal jellemezni, bár ezt a képességét sem ismerte el több bírálója. A felületesen gondolkodó és nyeglén vitalkozó ember olyan jellemzését kapjuk itt, mint ahogy Angelus fráter ájtatos szavai, Catherine közönséges megjegyzései vagy Ménétrier mester derék feleségének együgyű fejtegetései azonnal elárulják a beszélő kilétét. De ezen túl az irónikus megjegyzés általánosabb érvényű, és arra figyelmeztet, épp a párbeszédben elfoglalt szerepe által is, hogy France kritikája jóval szélesebb, hogysem az csupán a vallásos hiedelmekkel szemben érvényesülne. France a vulgáris tudománykodást is elítéli (s mennyire indokolt volt ez a lapos polgári evolúcionizmus fénykorában!) — egy ilyen »tudományos nézet« semmivel sem jobb a legvadabb babonánál. És nem figyelmeztetés-e ez, hogy a világ megismerésére irányuló törekvéseink gyakran tévedésekkel járnak? Ime, a híres France-i szkepszis, amely számunkra elsősorban azt a következtetést jelenti, hogy a bíráló ész jogán merjük *mindig* kétségbevonni eredményeink igazságát, s így egyre inkább kiküszöböljük világnézetünkől, ami benne hiedelem, előítélet, képzeldés vagy tévedés csempészett oda.

Valahogy ilyen jelentősége van d'Astarac úrnak is, a gaszkon kabbalistának, akinek személyével elég mostohán bánt a kritika, többen egyenesen terhesnek ítélték hosszas fejtegetéseit. Vas István is úgy véli, hogy lénye alig több, mint filozófiai, csupán azt a tanulságot példázza, hova jut a kritikus ész, ha a valóságtól elrugaszkodik. Azonban épp ez az a pont, amire France a multba helyezett kísérlettel figyelmeztet: tudjuk, mikor állunk a »valóság« talaján? Talán d'Anquetil úr áll azon, akinek ugyan semmi hőbortos ötlete sincs, de nem is ért semmit a világból és csak a felszínbe kapaszkodik? Vagy Coignard abbé, aki ugyan elég józanul okoskodik, de alapvető kérdésekben a hagyományos dogmákra bízta magát, sőt a gyilkosság pillanatában a kabbalista »rejtély« szele is megérinti? A műben hiába keressük az igazság prófétáját. D'Astarac úrnak épp zagyva filozófiája ad

történetileg konkrét létezését: ő éppúgy a világ megoldásának egy jellegzetes, korhoz kötött típusát képviseli a vegytanba vetett bizalmával és annak kezdetlegességéből adódó, ma valóban minden diák előtt képtelennek látszó ötleteivel, mint Angelus barát a babonától burjánzó vakhittel vagy Coignard abbé, aki az empirikus józanságot egyesíti a dogmákba való belenyugással. S amikor az olvasó fölényes mosollyal napirendre tért szilfek, szalamandrák, csodás elixírek, flastromként használt imádságok és sikamlós gondviselés — bizonyítékok fölött, a sorok mögött lehetetlen észre nem vennie France finom, kérdő mosolyát: és a ti hiedelmeitek?

D'Astarac alakja azért is érdekes, mert rajta különös élességgel mutatkozik meg France típusalkotó módszere. A hőbortos gaszkon kabbalistát első pillanatra egészen különleges, szélsőséges, kiagyalt figurának fogjuk fel, holott egyéniségének alapját éppen a korra sajátosan jellemző általános vonás teszi: a felvilágosult racionalista gondolkodásmód és a természettudományos kép telenségek furcsa vegyülete. *Egyéni* itt épp ennek az általános ellentmondásnak éles, felfokozott mérete, s ami ezt lélektanilag lehetővé teszi: a szertelenség. Coignard abbé szemléli képletét is egy ilyen élesen kidomborított ellentmondás adja, amely jellemző a kor művelt papságára általában: a racionalizmus és a hit ellentéte. A többi alak, a peccenyestűtő kispolgár, a cinikus nemes, az anyagias plébános stb. is ugyanígy egy-egy jellemző vonás kiemelésével jött létre, bár szokványosabbak az előbbi kettőnél. France igazi »elfedezése« Coignard abbé és d'Astarac úr.

Az előző is rámutat arra, hogy a mű egyik legfőbb vonzóereje kellemes derűje, jóízű humora. Talán ez az a France-kötet, amely leggazdagabb kacagtató, vígjátékba kíváncsi jelenetekben. Erre már maga a fordulatossá cselekmény sok lehetőséget nyújt. A szalamandrát üldöző kabbalista megjelenése a peccenyestűtő vasos józanságú vendégei közt, a najáddá ázott Catherine, az Angelus barátot üldöző lakájok és más jelenetek nyers komikumokkal a jóízű anekdoták vagy vidám bohózatok légkörét teremtik meg. France-nak annyira igénye ez a nem elvont, életszerű, kézzelfogható komikum is, hogy szívesen ejti le az esetleg filozófiai vitákkal vagy szomorú eseményekkel terhelt fejezetet befejezés-képp valami kicsinyes, nevetséges, hétköznapi realitás szintjére, mint amilyen Coignard abbé víztől csepegő nadrágja.

De nem ez a legjellemzőbb France humorára. A vígjátékok szerzői általában hőseik jellemének ferde vonásait addig fokozzák, míg

azok képtelen, groteszk, nevelés helyze-
tekbe nem kerülnek; a néző nevetése
ilyen esetekben a kárörömmel rokon. A Fran-
ce-i komikum erősen intellektuális jellegű;
az író olyan kijelentéseket ad hősei szajába,
amelyekkel akaratlanul is leleplezik magukat;
egy-egy ártatlanul odavetett szó megcsillantja
a szereplők igazi törekvéseit és érzéseit;
az olvasó kacagása pedig a felismerés örö-
méhez hasonlít. France átlát az emberen,
ismeri gyengeségeit, önzését, kicsinyességét,
gondolkodásának korlátait, s egy-egy jól
megválasztott megjegyzéssel lellepleti
erről a tudomány, erkölcs, filozófia vagy
egyéb színébe öltözött nagyképűséget. Még
kedvenc hősei sem kivételek. Nyársforgató
sok gyerekes hiszékenységgel, kamaszos indu-
lattal, fiatal hévvel és időnként koraérett
cinizmusal éli a maga szerelmi életét, vajmi
keveset törődve holmi elvi-erkölcsi állás-
ponttal; de abban a pillanatban, amikor
hallja, hogy szeretőjének mással való szó-
késében buzgólkodott Coignard abbé, tús-
tént a tiszta erkölcs bajnokaként lép fél.

Ha a humor forrása az emberek lelep-
lezése, természetesen, hogy ironikus ízü:
a szereplők szavai épp attól kapnak rájuk
visszaütő gúnyos értelmet, hogy az olvasó
tudja ezeknek a szavaknak igazi jelentését,
indokát. Gyakran az író tudatos szerkesz-
téssel ki is élezi a mondások tartalmát.
Már ebben a műben megtaláljuk azokat az
összetéveszthetetlenül sajátosan France-i
mondatokat, amelyekben a kor egy-egy
jelenségét sűrítve jellemző észrevétel
azzal válik gyilkos erejű persziflázssá, hogy
a tartalmában elítélendő, rendellenes dolgot
a szereplők a világ legtermészetesebb hang-
ján, ártatlan arccal mondják el.

France szellemi magatartásának egyik leg-
fontosabb eredménye, hogy saját alkotás-
módjából is kivet minden művészkedő
képmutatást: stílusvirágot, érzékenykedést,
oktató vagy erkölcsnemesítő pózt stb. Mér-
téktartó; nem ír sem pamfletet, sem melo-
drámát, ha van is ítélete. Szkepszise írás-
művészetét a legtisztább anyagra egyszerűsít-
tette: a jellemzést szolgáló s azért gyakran
terjengős párbeszédeket egyszerű elbeszélő
közlés, pontos és takarékos leírások kötik
össze.

Ezért is érezzük, bár két emberöltő két
háborúja jelzi a történelmi távolságot, oly
közel magunkhoz ezt a szenvelgés és nagy-
képűség nélküli igaz barátot, aki nem ad
múló doktrínákat, hanem úgy tanít, hogy
fényt villant egy-egy összefüggésre, elgon-
dolkozott az emberi magatartás egy-egy
megnyilatkozásán. A Montaigne-ok, Voltaire-
ok, Stendhal-ok fajtájából való ez az író,
akinek olvasásakor úgy érzi az ember,
hogy eszesebb is lett.

Az olvasó felfedezi majd a könyv további
értékeit, megerzi, hogy a gyilkos iróniától
mennyire elutó hangra is képes, mennyire
fogékony például a családi érzések gyen-
gésége iránt! De mindezekről most nincs
módunk beszélni. Szóvá kell azonban ten-
nünk, hogy a bevezetés csak egy két mellé-
kes megjegyzésben utal a kötetbe foglalt
»Nyársforgató Jakab meséi«-re. Tudom, hogy
a bevezető tanulmány nem is kívánt erről
szólni, hiszen az »Anatole France és a Lúd-
láb királynő« címet viseli, s főképp tudom,
hogy a »Lúdláb királynő« jelentősége messze
fölötte áll a Meséknek, ismertetése tehát
nemcsak hálásabb, hanem irodalmi szem-
pontból fontosabb is; de ha az olvasó
szükségletéből indulunk ki, s ha már a Mesék
belekerültek a kötetbe, azt kell mondanunk,
bizony nem ártott volna — az előszóba
beépítve vagy külön magyarázatban — vala-
mennyire megvilágítani az ezzel a sajátosan
France-i műtájjal kapcsolatos kérdéseket.

Az elbeszélések különleges, vonzó íze
abból adódik, hogy a történeteket ugyan
Anatole France valogatja ki és alakítja, de
megfogalmazásukba beleszó Nyársforgató
Jakab is, akinek a szájába a történetek
elbeszélését az író adja, sőt már Nyársforgató
is — egy kivételével — régi könyvekből
meríti témáit, s azokon tovább is megérző-
dik a középkori szerző meseszerkesztő elkép-
zelése, hite, humora, stílusa. Mint a műnyo-
mások eredeti szálkás vonalaira sorjában a
sárga, piros és kék szín, úgy rakódik az
egyszerű tényanyagra különféle korok
levegője, hangulata. Nyársforgató — aki
ekkor már könyvesboltot tart »Szent Katalin
Képenek« cégére alatt — a műkedvelő
könyvbúvár nyalánkságával a legkülön-
félőbb könyvekből szedte össze elbeszéléseit:
a mesék rendkívül változatosak tárgyuk,
világnézetük, sőt még stílusuk szempontjából
is; az egyikben például (»Egy rettenetes
írottképről«) a derék könyvárús archaizálva
ad elő egy középkori példázatot. »Olivér
hetvenkedése« a chanson de geste-ekből
ismert vidám és nyers anekdotát dolgoz fel
lovagiasságot és frivolságot XVIII. szá-
zadián, elegáns stílusban feloldó novellává.
»A szarka csodájában« az igen egyszerű
cselekmény részletező elbeszélése a XV.
század jelenének babonás világát, szegényei-
nek és gazdagjainak vallásos elemekkel
átszövődő harcat kelti életre. Ugyanez a
világ jelenik meg a »Jucundus barát«-ban
is, de itt az emberek nyomorából fakadó
misztikus révület és a háború kegyetlen
realizmusának képei adnak korjellemező,
hitből-erőszakból egyaránt kiábrándító kont-
rasztot. A lovagról és az öt hölgyről szóló
szellemes példázatnak eredeti ízét novellisz-
tikus kerete mellett ironikus befejezése

adja meg, amely már nem az asszonyi természet fokozatain, hanem a keresztény erkölcs ellentmondásain gondolkodtatja el az olvasót. Boccaccio novelláinak frissességére, csattanóval beleződő, egyenesvonalú elbeszélő modorára emlékeztet a »Tanulságos lecke«, a Nyelv pástétom pedig jól utánozza a középkori példázatok eleven szemléletességét. A »Doucine kisasszony újévi ajándéka« c. elbeszélésben France sokoldalú iróniával mutatja be a dogmatikus gondolkozás és a természetes érzések összeütközését; de talán nem is ez, hanem Chanterelle úr kedves, jószívű, áldozatos, de önállótlan és befolyásolható lényé teszi a novellát emlékezetessé. Az utolsó darab, »Roxán kisasszony«, még kimért hangjával is az eleven élményt érezteti, s azzal válik el a többi novella légkörétől, hogy France ironikus szava és pajzán mosolya helyett csupán Nársforgató naív és csodálkozó tekintetét érezzük, Jakab mesterét, aki körültekintő részletességgel, de tartózkodó és takarékos stílussal meséli el azt a köznapi

drámát, amelynek véletlenül tanuja volt, s amelynek főszereplője női finomsággal tudja megéreztetni a szerencse napjaiban is a nemvárt találkozástól felparázsló érzelmeit.

A fordítás nagyon jó; pontosabb is, korszerűbb is a réginél. A teljesítmény értékét akkor látja az ember igazán, ha arra gondol, milyen finom eszközökkel dolgozik France stílusa. Az olyan írónál, akiknél a stílus visszaadása különösen fontos, — ha van ilyen író, France bizonyára az — legbiztosabb módszernek a szöveghez való körültekintő ragaszkodás látszik. Vas István ezt a módszert követte s ebből ered néhány kisebb hibája is: nem tudta mindig elkerülni a szó szerinti fordításból eredő magyartalan vagy nehézkes kifejezéseket. De hiba volna, ha egy-két apró figyelmetlenség miatt nem látnánk, milyen tudatos munkát végzett, milyen élvezetes nyelvű, pontos szövegű France-kötettel lepett meg minket.

Lakits Pál

GONCSAROV: SZAKADÉK

Ford. Gellért György (Orosz remekírók) Új Magyar Könyvkiadó Bp., 1954.

Már Puskin életében megremegett a föld Oroszország alatt, már Puskin versein is végigfut az a hasadás, mely Goncsarov életében és műveiben már szakadékká mélyül: megmozdul az »ázsiai« Oroszország és lassan szakadék választja el a szembenállókat, szakadék nyeli el a gyávákat és határozatlanokat, s szakadékként tátong egyes emberek életében a kétely és iontolgatás. Ha már Puskin láthatta e később szakadékká nővő hasadás terjedését, hogyan láthatta volna Goncsarov, aki egész életét a puskin mű folytatásának szentelte, aki Puskin halálakor sírvafakadt hivatalának folyosóján, siratva élete nagy mentorát, szinte egyetlen mesterét, aki kortársa lett a forradalmi demokrácia küzdelmeinek, a 60-as és 70-es évek mozgalmainak?

A *Szakadék* ki nem mondott, s talán kellőképpen önmaga előtt sem tudatosított programja éppen ez a puskin örökség: hogyan jön létre az emberekben, az emberek egymásközi viszonyaiban, az orosz társadalomban az állandóan bővülő, mélyülő szakadék, melynek egyik oldala a cári önkényuralom felé, másik partja a jobbágyok és proletárok felé mutat. Azonban a *Szakadék* csak az utolsó lépése ennek a folyamatnak: előzményei a *Szakadékot* bevezető, megelőző két goncsarovi mű a *Hétköznapi történet* és az *Oblomov*. Talán kissé túlzás azt

mondani, hogy a két mű vezet be a *Szakadékot*, hiszen az *Oblomov* művészi nagyságában, népszerűségében messze túlnő rajta. Azonban annyi mégis igaz, hogy e három mű összefüggő egészet képez, melynek célja az orosz társadalom erjedésének, lassú, de állandó forrongásának ábrázolása. S mivel a *Szakadék* lapjain láthatjuk a legpregnánssabbban, hogy a széttartó vonalakat már nem lehet egymásbafűzni, hogy az orosz emberek egyre tudatosabban és végérvényesen szembekerülnek egymással, nemzedékek és osztályok ébrednek öntudatra, ezért a *Szakadék* e triológia utolsó kötete adja meg a kulcsot az előző nagy művek megértéséhez is, ami természetesen nem zárja ki azt, hogy az *Oblomov* ezeroldalas lenyűgöző és érdekesítő »unalma« teszi teljesen plasztikussá a záró mű eseményeit és jellemeit.

E három alkotás tehát végigkíséri az író életét és egyben az orosz társadalom fejlődését Puskin halálától a forradalmi demokrácia virágzásáig, Csernysevszkij és Dobroljubovig. A *Hétköznapi történet*, Goncsarov első regénye, irodalmi sikereinek nagy bevezetője mindjárt az égető problémához nyúl: a patriarchális Oroszország megmozdul. Megszűnik a nemesi kuriák »nyugalmas«, álmódú idillje, sokkal vonzóbbnak tetszik a város mozgalmas forgataga, a kapitalizmus új életmódja. Alexandr Adu-